

پیش و پس واقعه مسجد گوهرشاد به روایت مطبوعات آن روزگار

خون گوهرشاد زیر کلاه «تمام لبه»

لباس متحد الشکل و کلاهی موسوم به «کلاه پهلوی» استفاده کنند. پوشش مردان ایران بر اساس نظام نامه متحدالشکل شدن البسه بود تا اینکه سفر رضاشاه به ترکیه در سال ۱۳۱۳ ش رقم خورد. تأثیر پذیری وی از اقدامات آتاتورک موجب شد در خرداد۱۳۱۴، تغییر کلاه پهلوی به «کلاه تمام لبه» به عنوان کلاه بین المللی در برنامه دولت قرار گیرد. طبق بخشنامه‌ای که از سوی محمد علی فروغی، نخست وزیر وقت، صادر و در ۸ خرداد به ادارات دولتی و سازمان های دیگر ابلاغ شد، از آن پس کارمندان دولت و مردانی که به سازمان های دولتی مراجعه می کردند، باید کلاه شاپو (تمام لبه) بر سر می گذاشتند. در هفتم تیر ماه ۱۳۱۴، بخشنامه ای از وزارت داخله صادر شد که در آن، آداب استفاده از کلاه تمام لبه در هفت بند توضیح داده شده بود تا به عموم مأموران حوزه حکومتی ابلاغ شود و به اطلاع مردم برسد. دستور تبدیل کلاه پهلوی به کلاه تمام لبه در خراسان با مقاومت هایی مواجه شد که سرانجام منجر به وقوع واقعه مسجد گوهر شاد شد. در این واقعه گفته می شود قریب به شش هزار نفر شهید و عده بسیاری زخمی شدند، همچنین جمع کثیری از زوار و مردم معترض دستگیر و عده ای نیز تبعید شدند. هم زمان با هشتاد و هفتمین سالگرد این واقعه و روز عفاف و حجاب نگاهی داشته ایم به مطبوعات خراسان و کشور و اخباری که به نوعی به این ماجرا مرتبط هستند.

زهرایات اصلی ترین تغییرات پوشش مردان ایرانی در دوره قاجار و به واسطه رفت و آمد درباریان به اروپا شکل گرفت. با آغاز دوره پهلوی، با توجه به شخصیت و افکار رضاشاه، افرادی که ترک سنت و اخذ فرهنگ غربی را مهم ترین عامل پیشرفت می دانستند، در پست های کلیدی کشور قرار گرفتند و سیاست «مدرن» کردن کشور را در زمینه های اداری، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مد نظر قرار دادند. در اولین مرحله سیاست نوسازی فرهنگی، پوشاک مردان مورد توجه قرار گرفت. هیئت وزیران در مرداد ۱۳۰۶ ش، به پیروی از اندیشه شاه و اادار ساختن مردم به تغییر کلاه و لباس، روز ۱۵ مرداد، تصویب نامه ای را صادر کرد که به موجب آن، همه کارکنان دولت و شاگردان مدارس، موظف به پوشیدن لباس متحدالشکل و کلاه لبه دار شدند. همچنین دی ماه ۱۳۰۷ در مجلس هفتم، پوشیدن لباس متحدالشکل صورت قانونی یافت. بر اساس این قانون، جز هشت گروه، مجتهدین مجاز مشغول در امور روحانی، مراجع امور شرعیه دهات و قصبات بعد از قبولی در امتحان، مفتیان اهل سنت و جماعت صاحب اجازه روضای، پیش نمازان دارای محراب، محدثین مجاز به نقل روایت، طلاب مشغول به فقه و اصول بعد از قبولی در امتحانات، مدرسان فقه، اصول و حکمت و روحانیون ادیان دیگر، همه اتباع ذکور ایرانی موظف شدند از

نمدمال های مشهد و کلاه های جدید روزنامه آزادی در شماره های بعدی خود، دوباره به موضوع استقبال مردم از کلاه تمام لبه می پردازد. به گفته این روزنامه «اعضای محترم ادارات هر یک بعد از دیگری مشغول تبدیل کلاه سابق به کلاه تمام لبه می باشند. «آزادی در شماره ۹۶۵ به تاریخ ۲۹ خرداد ۱۳۱۴ و ذیل عنوان «تغییر کلاه در مشهد» به شروع کار نمدمال های مشهد برای تهیه کلاه های جدید اروپایی اشاره می کند و می نویسد: «آنچه کلاه تمام لبه بود با وصف ترقی فوق العاده قیمت خریداری و آقایان رؤسای محترم ادارات و اعضا و محترم این همه به سر نهاده و با استقبال شایانی که اهالی دارند، کلاه مال مامشغول تهیه و مالیدن کلاه های تمام لبه نمدی شده و این کلاه های وطنی به قدری خوب است که تقریباً با دقت بیشتری از کلاه های ساخت خارج عقب تر نخواهد بود.

تشویق کلاه مال ها برای تولید بیشتر خبر بعدی این روزنامه در شماره ۹۶۷ به تاریخ ۴ تیر ۱۳۱۴ به همین موضوع اشاره دارد و اینکه «هنوز کلاه تمام لبه از خارج وارد مشهد نشده، چند نفر کلاه مال شبانه روز مشغول تهیه کلاه های تمام لبه می باشند. سه

روز قبل ایالت کبری یکی از آن ها را احضار و مورد تشویق و اشفاق قرار داده اند.» در شماره بعدی نیز می نویسد: «کلاه مال های هر نقطه که اغلب از کار افتاده بودند با جدیتی مشغول کلاه مالی شده و به قیمت خوب می فروشند. گویا به وزارت معارف از هر شهری مقداری کلاه وطنی برای نمونه و مشاهده طرز کلاه مالی آنجا به مرکز خواسته است. مقرر است در نقاطی که کلاه مالی هست کلاه ساخته و به نقاطی که ندارند، فرستاده شود.»

بهار هم در شماره ۱۹۵۳ خود به همین تاریخ (۴ تیر) از تهیه کلاه ساخت وطن می نویسد؛ «از طرف وزارت جلیله معارف به اداره ایالتی معارف خراسان دستور داده شده اعضا و مستخدمین معارف که می خواهند کلاه تمام لبه بر سر بگذارند، بایستی کلاه های نمد ساخت وطن تهیه نموده و نمونه آن ها را هم به مرکز ارسال دارند، به علاوه صنعتگران و کلاه مال ها را تشویق نمایند که در خوبی و طرافت کلاه های مزبور دقت و مراقبت نمایند.»

کلاهبرداری با کلاه رونق بازار کلاه های جدید، برخی را به فکر سوء استفاده می اندازد، به طوری که قیمت کلاه ها به یک باره چند برابر می شود. آزادی در شماره ۹۶۹ به تاریخ ۹ تیر ۱۳۱۴ برای جلوگیری از اجحاف می نویسد: «طبق اطلاع حاصله، نظر به اینکه نه تنها مغازه هایی که کلاه تمام لبه داشتند به قیمت های خارج از حد انصاف می فروختند، حتی کلاه مال ها و

«صورت اسامی متوفیات مشهد» تیر ماه ۱۳۱۴ که در آن علت فوت کشته شان واقعه مسجد گوهرشاد «اصابت گلوله» ثبت شده است

سکوت محض روزنامه ها

قضیه و کشف حقایق می باشد. « روزنامه طوس هم به تبعیت از اطلاعات در شماره ۲۹ تیر ۱۳۱۴ خود بعد از آنکه از جشن باشکوهی می گوید که فردا از طرف صنف قصاب و خیاب در باغ ملی منعقد می گردد، اشاره ای هم به همین اعلامیه منتشر می کند و می گوید: «خوشبختانه این پیشامد که در حقیقت هیچ اهمیتی هم نداشت در اثر حسن مراقبت مأمورین به خوبی به پایان رسیده و آن عناصر نادرستی که موجب آن بوده اند بایستی کاملاً بداندند که من بعد این گونه عرض رانی ها هیچ تأثیری نداشته و برای همیشه از خاطر محو می شوند. «

روزنامه در نهایت در چاپ ۱۷ مرداد ۱۳۱۴ خود بعد از پیشرفت استفاده از کلاه لبه دار بالاخره می نویسد: «اما آدمیم به غائله اخیر مشهد! « و طوری ادامه می دهد که «آن حادثه در مشهد بود، لیکن ربطی به مشهدهی نداشت، سکنه مشهد که در قبول و اجرای منویات دولت از سایر نقاط مملکت جنبه استقبال و طاعتشان قوی تر بوده، هیچ وقت در هیچ امری حاضر نیستند حتی از جهت تعلل در قول اصلاحات و ججه خود را تاریک و تضییع کند. «بعد از این مطلب در هیچ روزنامه ای به واقعه گوهرشاد اشاره نمی شود. آخرین خبر مربوط به این موضوع در چاپ ۳۰ آذر ۱۳۱۴ (روزنامه اطلاعات می آید. تیرترین است: «مجازات مسبب حقیقی غائله مشهد» این خبر دقیقاً روز بعد از تیرباران محمدولی خان اسدی، نایب التولیه آستان مقدس، منتشر می شود. این روزنامه در نهایت ۷ دی ۱۳۱۴ به صورت مشروح، مطلبی دیگر «در اطراف غائله مشهد و مسبب حقیقی آن» می نویسد، البته آن طوری که حکومت پهلوی اول دیکته کرده بود.

پوشش اغلب زنان ایرانی در زمان واقعه گوهر شاد

بخشنامه وزارت مالیه ۲ تیر ۱۳۱۴	تقاضای بنکدار اصفهانی برای ترخیص کلاه لبه دار از گمرک/ ۱۱ تیر ۱۳۱۴	تغییر کلاه پهلوی به کلاه بین المللی ۱۷ تیر ۱۳۱۴	دستور توقیف ۴ تن (از متهمان واقعه مسجد گوهر شاد) اعزامی از نظمیه مشهد/ ۲۸ تیر ۱۳۱۴	حکم دیوان حرب ثانی در خصوص محکومیت متهمان واقعه مسجد گوهر شاد/ ۲۸ خرداد ۱۳۱۷	منبع: دفترهای دوم، ششم، دوازدهم و سیزدهم «اخبار خراسان» در مطبوعات (دوره رضاشاهی) پژوهش و گردآوری سید مهدی سید قطبی